

Ruch Biblijny i Liturgiczny

NR 3

ROK XLIX

1996

A R T Y K U Ł Y

Ks. Zdzisław Małecki

KRYTYKA POGAŃSKICH BÓSTW U DEUTEROIZAJASZA 44, 9–20.

Deuteroizajasz często podejmuje w swej księdze problematykę pogańskich bóstw. Jednakże zawsze jest do nich ustosunkowany negatywnie. Szczególnie ważna i z wielu względów jest ciekawa jego wypowiedź zapisana w rozdziale 44, 9–20. W wypowiedzi tej bardzo wyraźnie przedstawia obraz tworzenia i rzeźbienia bóstw pogańskich oraz bezsensowność jakiegokolwiek pokładania w nich zaufania. Gdy w innych miejscach Izajasz¹ podejmuje szczegółowe problemy dotyczące budowy posągów bóstw, gdy krytykuje ich bezsilność i głupotę, gdy zawstydzają i szydzi z rzeźbiarzy wykonujących tę robotę, tu w tym interesującym nas tekście prezentuje całościowe swoje spojrzenie na tę sprawę i wypowiada jednoznacznie swój negatywny sąd o całości zagadnienia. Spróbujmy omówić to zagadnienie całościowo.

---

¹ Por. Iz 40, 19–20; 41, 7; 46, 6.7; 42, 17; 45, 16.

1. AUTENTYCZNOŚĆ DEUTEROIZAJASZA 44, 9–20.

Większość dzisiejszych egzegetów jest zdania, że Iz 44, 9–20 nie jest oryginalnym tekstem proroka i zarówno pod względem stylu i treści² (aramaizmy, słabe metrum)³ nie wyraża ani polotu myśli ani uroczystego stylu przemawiania Deuteroizajasza. Po prostu egzegeci twierdzą, że tekst ten jest interpolacją i nie jest tekstem autentycznym. Jest tekstem bezimiennego interpretatora⁴. Spotykamy jednak obrońców jedności całego tekstu jak np. H. C. Spykerboer⁵, który twierdzi, że tekst stanowi całość z księgą i odpowiada duchowi i teologii Deuteroizajasza.

2. STRUKTURA I CEL WYMOWY IZ 44, 9–20.

Iz 44, 9–20 tworzy duży kompleks informacji dotyczących struktury całego opowiadania złożonego z szeregu zdań, raz wypowiedzianych w liczbie pojedynczej, innym razem w liczbie mnogiej. Można przypuszczać, że ta zmiana liczby pojedynczej na mnogą ma służyć i samej strukturze całego opowiadania i podziałowi całości na poszczególne części.

Pierwszy i ostatni wiersz tej jednostki literackiej (ww. 9 i 20) mają raz l. pojedynczą, raz mnogą i mają wykazać bezsens tworzenia i rzeźbienia bóstw. Wiersz 9 mówi: „Wszyscy rzeźbiarze bożków są niczym, a ulubione ich dzieła na nic się nie zdadzą, ich czciciele sami nie wiedzą, ani nie zdają sobie sprawy, że się okrywają hańbą”. Natomiast w wierszu 20 czytamy: „On nie może ocalić swej duszy i powiedzieć: czyż nie jest fałszem to, co trzymam w ręku?”.

Wiersz wprowadzający zawiera dwa tematy: bezużyteczność bóstw i zawstydzenie ich budowniczych oraz niemożność poznania tego, co pragną udowodnić. Oba tematy i z wiersza 8 i z wiersza 20 łączą się ze sobą. Tematy te będą dalej rozpracowywane, zaś wiersze 10–17 opisują cały proces tworzenia bożka.

Całą tę jednostkę literacką można podzielić na następujące części:

² Por. C. Westermann, *Das Buch Jesaja*, Kap. 40–66, Göttingen 1978, 113.

³ Por. K. Elliger, *Deuterojesaja*. Jesaja 40, 1–45, 7, Neukirchen 1978, 414.

⁴ Por. H. D. Preuss, *Verspottung fremder Religion im Alten Testament*, Stuttgart, 1971, 192 n.

⁵ Por. H. C. Spykerboer, *The structure and Composition of Deuteroisajah, with special Reference to the Polemic against Idololatry*, Groningen 1976, 116–22.

w. 9: tytuł jednostki, podobieństwo z ww. 10 i 13.

w. 10: przedstawienie tematu. Tu jest podobieństwo do w. 13.

w. 11: mówi o wykonawcach bóstw. Podobieństwo do ww. 12 i 13.

ww. 12–13: szczegółowy opis pracy rzemieślników, kowali i rzeźbiarza.

ww. 14–17: szczegółowy opis pracy rzeźbiarza. Czytelnik ma cały opis pracy przed oczyma.

Od w. 18 wraca znowu liczba mnoga. Tekst mówi o niemożliwości poznania sensu pracy i znaczenia figur. Dlatego nie dziwi nas prośba wykonawcy zwrócona do posągu: „ratuj mnie, boś ty bogiem moim” (w. 17). Stwierdzenie to jest pomostem do drugiej części polemiki, gdzie będzie mowa o ratunku. Obie części stanowią jednak całość, chociaż rysuje się w nich pewien kontrast. Z obu części można wysunąć wniosek, że całość opowiadania mówi o bezsilności wyrzeźbionych bóstw. Zakończenie w w. 20 jeszcze raz wskazuje na bezsilność bóstw i niemożliwość ich poznania.

Na podstawie zmiany liczby pojedynczej na mnogą w tekście nie można wysuwać wniosku, że druga część tekstu pochodzi od innego autora. Tekst wskazuje, że jego autorem jest jeden człowiek, któremu chodziło o przekonanie czytelników o bezsensowności rzeźbienia posągów bóstw i bezskuteczności ich działania.

Mimo formalnej całości, jaką stanowi interesujący nas tekst Iz 44, 9–20 w tym orędziu widać wiele podobieństw do stylu i formy całej księgi Deuteroizajasza. Tezę tę spróbujemy jeszcze wzmocnić dokładną analizą samego tekstu 44, 9–20.

4. MIEJSCE POLEMIKI Z BÓSTWAMI W KONTEKŚCIE IZ 40–55.

Mówiąc o kontekście Iz 44, 9–20 z całą księgą rodzi się pytanie czy istnieje powiązanie tej jednostki literackiej z poprzedzającym tekstem 44, 6–8 i z tekstem następnym po 44, 21–22? Pytanie to należy rozważyć na płaszczyźnie całej księgi Deuteroizajasza. Wydaje się słuszna teza R. F. Melugina⁶, że Iz 44, 9–20 należy do pierwotnej kompozycji księgi. Tak więc można postawić tezę, że polemika z bóstwami nie jest żadną interpolacją w kontekst księgi, ale stanowi element specyficzny całego orędzia proroka, zawartego w rozdziałach 40–55.

Późniejsza interpolacja byłaby nie zrozumiała, jeśli nie weźmiemy pod uwagę całości tekstu księgi i polemiki, jaką prorok podjął się dla przeprowadzenia całej swojej tezy.

⁶ Por. R. F. Melugin, *The Formation of Isaiah 40–55*, w: BZAW 41 (1976), 121.

W pierwszej części księgi (rr. 40–48) prorok porusza dwa tematy: wyzwolenie Jakuba – Izraela (r. 43), jako centralne tematy. Nawet jeśli jest mowa o „widzeniu“ i „rozumieniu“, co jest głównym tematem tych rozdziałów, to te myśli są zawsze poprzedzone wstępem, wprowadzającym temat. Szczególnie można to zauważyć w wypowiedziach dotyczących stworzenia jak np. „aby wiedzieli i poznali..., że ręka Jahwe to uczyniła“ (41, 20). Podobnie jest w opisach, mówiących o historycznych działaniach Boga: „aby mogli poznać, że... Boga utworzonego przede Mną nie było. Ja jestem Jahwe... i poza Mną nie ma żadnego zbawcy“ (43, 10–11). Aby w urywku polemiki z bóstwami lepiej zrozumieć wyżej zacytowane tematy należy zbadać ich bliski kontekst.

Iz 43, 14 rozpoczyna nowy urywek drugiej części księgi, który ciągnie się aż do 44, 23. Głównym tematem tej dużej części jest ślepotą. Jest o tym mowa w 42, 7.16.18.19 do 43, 8. W mowie dyskusyjnej 42, 18–25 niewidomy sługa jest w centrum również w mowie sądowej 43, 8 nn. Między tymi dwoma urywkami znajduje się ważna wyrocznia zbawcza 43, 1–7, zawierająca wypowiedź o stworzeniu i zbawieniu równocześnie. Zaś w wierszach 5–6 po raz pierwszy Deuteroizajasz konkretyzuje uwalniające działanie Boga: Izrael wróci z powrotem do Boga. Bóg mówi: „Wszystkich, którzy noszą me imię i których stworzyłem dla mojej chwały, ukształtowałem ich i moim są dziełem“. (Iz 43, 7).

Te trzy hasła określone są słowami: *br'*, *jsr*, *sh'* i określają cały urywek. Iz 42, 14–44, 23 obejmując równocześnie, problem stworzenia i historię gdyż słowo: *sh'* onacza zarówno stwórcze działanie Boga (44, 2), jak również działanie zbawcze (42, 16; 44, 23). Równoległe do tematu: ślepotą (na stworzenie i historię) występują również aspekty stojące z nimi w bliskim związku. Są to tematy: „słuchanie Boga“, „rozumienie Go“ i „wychwalanie dzieł Bożych“. Występują one w dużym kontraście ze sobą. Sługa, tj. Izrael „widzi“ ale „nie zważa“, ma uszy otwarte ale „nie słucha“, a jest to celem Boga, zostało już dawno objawione Izraelowi (Iz 44, 8).

Lud powinien już znać twórcze i zbawcze działanie Boga, niestety jest on ślepy (Iz 43, 8–9), to jednak Bóg stwierdza, że „lud ten, który sobie utworzyłem, opowiadać będzie moją chwałę“ (Iz 43, 21).

W tej krótkiej analizie Iz 42, 14–44, 23 można poznać funkcję polemiki z bóstwami. Są tu przedstawione główne motywy tego urywku i przedstawione są argumenty za nicością.

Polemika posługuje się obrazami i podkreśla przymioty Jahwe. Podobne znaczenie ma słowo: *sh'* – opisujące w 44, 13 tworzenie posągów, oraz stojące w pobliżu w w. 15 słowo: *pl'*. W Iz 41, 4 i 43, 13 słowo to oznacza stwórcze działanie Boga.

5. TEOLOGICZNY SENS POLEMIKI IZ 44, 9–20.

Z kontekstu Iz 44, 9–20 wynika, że działaniu Boga odpowiada bezsensowne działanie ludzi. Prorok stwierdza, że wykonawcy posągów bóstw są ślepi, oczy ich są zaklejone, nie mogą przejrzeć podobnie serca ich nie są w stanie pojąć tego, co robią. Prorok stwierdza, że: „Tacy nie mają świadomości ani zrozumienia, gdyż mgłą przesłonięte są ich oczy, tak iż nie widzą, i serca ich, tak iż nie rozumieją”. (44, 18). W tym miejscu spotykają się charakterystyczne linie działania Boga i ludzkiej reakcji, która powinna się opierać na słuchaniu Boga i poznawaniu Jego dzieł. Niestety u twórców bóstw występuje ślepotą i głuchota. Skutki jakie z tego wynikają są jasne, prorok przedstawia je w swojej satyrze: „Taki się karmi popiołem; zwiedzione serce wprowadziło go w błąd. On nie może ocalić swej duszy i powiedzieć: czyż nie jest fałszem to, co trzymam w ręku?” (44, 20).

Chociaż cała polemika z bożkami mocno podkreśla bezsensowność ludzkiego działania i bezsilność wyrzeźbionego i ulanego bożka, to jednak zawiera ona w sobie pewną nadzieję. Bóg dostarcza twórcom posągów swojej pomocy do zrozumienia, że idą przez życie złą drogą. Kowal dochodzi do wniosku, że przy swej pracy jest zmęczony, wyczerpany, ma pragnienie i „nie pił wody” (w. 12). Ale Jahwe pamięta o swoim ludzie. Na koniec polemiki przypomina swojemu ludowi słowa swej obietnicy: „Pamiętaj o tych rzeczach, Jakubie, i żeś sługą moim Izraelu! Ukształtowałem ciebie, jesteś moim sługą. Nie pójdziesz u Mnie w niepamięć. Usunąłem twe grzechy jak chmurę i twoje wykroczenia jak obłok. Powróć do Mnie, bom cię odkupił” (44, 21–22).

Jahwe przemawia, wybawia Izraela i przebacza jego grzechy. Jahwe ukazuje się tu jako jedyny zbawca. Trzeba zatem mimo grzechów w Nim mieć nadzieję. Na przykładzie tej polemiki prorok ukazuje dobroć i miłosierdzie Jahwe, Boga, który mimo wszystko zbawia człowieka.

Dokładne zbadanie struktury tego tekstu i kontekstu pozwala stwierdzić, że satyra na bóstwa w swej kompozycji jest mocno związana ze swoim kontekstem, jest pewną całością i tworzy jedność tekstu w kontekście z Iz 42, 14 do 44, 23. Wydzielenie tej polemiki z bóstwami z całości, spowodowałoby rozbicie całej jednostki. Wiersze poprzedzające polemikę 6–8 i po niej następujące 21–22 stanowią dobre ramy dla całego opowiadania i dla całości tej jednostki literackiej. Nie można oddzielać ich od całości tekstu.

Poza omawianą tu jednostką literacką 44, 9–20 jest u Deuterobjazasa wiele jeszcze innych miejsc w jego księdze, które, nawiązują do tego tematu bóstw pogańskich. One także stanowią jedność i całość z księgą Iz, 40–55. Słuszność tego stwierdzenia poświadczają

inne słowa proroka: „Wszyscy rzeźbiarze bożków są niczym; dzieła ich ulubione na nic się nie zdadzą; ich czciciele sami nie widzą ani nie zdają sobie sprawy, że się okrywają hańbą” (Iz 44, 9).

6. WNIOSKI

Można razem z prorokiem postawić pytanie: dlaczego lud nic nie rozumie? Dlaczego nic nie widzi? Odpowiedź na to pytanie daje nam Protoizajasz w 6, 9–10: „I rzekł mi: Idź i mów do tego ludu: słuchajcie mnie, lecz bez zrozumienia, patrzcie uważnie, lecz bez rozeznania! Zatwardź serca tego ludu, znieczul jego uszy, zaślep jego oczy, iżby oczyma nie widział ani uszami nie słyszał i serce jego by nie pojęło, żeby się nie nawrócił i nie był uzdrowiony”.

Ale nie jest to ostatnie słowo proroka, przedstawiające taki obraz swojego ludu. Ludu o zaślepionych oczach i o zatkanych uszach i o braku zrozumienia Słowa Bożego.

W Iz 11, 9 spotykamy jeszcze inny obraz ludu. Ludu, który pozna Jahwe i Jego prawo: „Zła czynić nie będą, ani zgubnie działać po całej świętej mej górze, bo kraj napelni się znajomością Jahwe na kształt wód, które przepelniają morze”.

Pojawi się droga, po której Izrael wróci do kraju: „Utworzy się droga dla Reszty Jego ludu, który przetrwa wygnanie w Asyrii, podobnie jak się to stało dla Izraela, kiedy ten wychodził z krainy egipskiej” (Iz 11, 16). Wtedy również: „przejrzą oczy niewidomych i uszy głuchych się otworzą” (Iz 35, 5)... „Odkupieni przez Pana powrócą, przybędą na Syjon z radosnym śpiewem, ze szczęściem wiecznym na twarzach: osiągną radość i szczęście, ustąpi smutek i wdychanie” (Iz 35, 10).

Częstochowa

Ks. ZDZISŁAW MAŁECKI

Ks. Gabriel Witaszek CSsR

SPRAWIEDLIWOŚĆ SPOŁECZNA A ODPOWIEDZIALNOŚĆ INDYWIDUALNA (EZ 18)

1. EZECHIEL – KAPŁAN I PROROK NA WYGNANIU

Prorocka działalność Ezechiela przypada na okres upadku państwa judzkiego i rozpadu jego podstawowych instytucji (592–571